

'הושענא אל מריח ערוגת גני'
קדושתת י"ח להושענא רבה מאת דוסא החזן בירבי יהושע
המחקה את הקדושתא הקילירית 'הושענא אל אמונה'

יוצאת לאור על ידי מיכאל רנד

מבוא

א. קדושתת הי"ח הקילירית 'הושענא אל אמונה'

כידוע, חקר הגניזה הקהירית הרחיב בהרבה את הקורפוס הקילירי, שהתבסס עד לגילויה על מחזורי אירופה המייצגים את המנהגים השונים של קהילותיה לענפיהם. בניגוד למחזורים האירופיים, שבכל אחד מהם בא מבחר פיוטים המבחין בין מנהגו לבין מנהגי חבריו ומאפשר בדרך כלל גם להגדיר את תת־המנהג שהוא מייצג, אי אפשר להגדיר ולמיין באופן דומה את החומרים הליטורגיים העולים מהגניזה: שרידי ההעתיקות הליטורגיות שהשתמרו בגניזה מגוונים, ובדרך כלל גם קטועים ולקויים מכדי לאפשר מיון מסוג זה. משום כך, למרות ההצטברות הטקסטואלית המשמעותית של פיוטי הקילירי בין קטעי הגניזה, קשה לרוב לעמוד באופן מדויק על השפעתם המערכתית על מנהגי בני קהילות המזרח ששרידים מספרי התפילה שלהם הגיעו אלינו בין קטעי הגניזה. בהרבה מקרים ניתן לומר רק שפיוט קילירי מסוים מתועד בגניזה בעדי נוסח מעטים או רבים יחסית, ומכאן לקבוע – במידה זו או אחרת של ודאות – את מידת תפוצתו בקהילות ששרידי ספרי התפילה שלהם השתמרו בה.

למרות זאת, במקרים בודדים אפשר בכל זאת להתגבר חלקית על קשיי התייעוד העומדים בפני המחקר ולהתחקות אחרי מעמדה וגלגוליה של קומפוזיציה קילירית מסוימת. כזאת היא קדושתת הי"ח 'הושענא אל אמונה', שנתפרסמה לראשונה בידי עזרא פליישר.¹ קדושתא זו אינה מתועדת במחזורי אירופה, אך היא אחת הקומפוזיציות הקיליריות הנפוצות יחסית בגניזה: במהדורה חדשה שלה שאני מכין יחד עם שולמית אליצור איתרנו שלושים ושלוש העתיקות שונות מחלקיה השונים (חלקן שרידים בלבד). אך במקרה שלנו, הפופולריות של הקומפוזיציה במזרח מוכחת באמצעות מדד נוסף, מעבר לתפוצתה הכמותית. למרות הנאמר לעיל לגבי הקושי, הגובל באי יכולת, להבחין בין מנהגים מגובשים בקטעי הגניזה, ניתן לעתים לזהות באופן כללי קבוצות של קטעים ליטורגיים בעלות קווי אופי משותפים. כך, למשל,

* מאמר זה נכתב בזיקה לפרויקט מחקרי משותף של פרופ' שולמית אליצור ושלי שמטרתו העמדת מהדורה מדעית של פיוטי אלעזר בירבי קיליר למועדים. הפרויקט נתמך על ידי הקרן הלאומית למדע – מענק מס' 93/13.

1 ע' פליישר, 'מבנים סטרופיים מעין אזוריים בפיוט הקדום', בתוך: ע' פליישר, השירה העברית בספרד ובשלוחותיה, בעריכת ש' אליצור וט' בארי, כרך א, ירושלים תש"ע, עמ' 159–167. קדושתת הי"ח תוהדר מחדש במסגרת הפרויקט הנזכר לעיל, בהערת הכוכבית. כל הנתונים הנוגעים אליה המובאים במאמר זה נאספו ועובדו לקראת המהדורה המתוכננת.

בולטים בין הקטעים שרידים של מחזורים מפוארים ומקיפים, כתובים על גבי קלף, מוקפדים בהעתקת הטקסט שבהם ולפעמים גם בפריסתו בעמוד, חלקם נטולי ניקוד וחלקם בניקוד ארץ־ישראלי. הכותרות המועטות המלוות את הפיוטים המועתקים בהם באות בעברית ובארמית. מקובל במחקר שטומוסים כאלה שייכים לרובד כרונולוגי קדום יחסית של הגניזה, ושהם משקפים את מנהג ארץ־ישראל, בארץ־ישראל גופה או בארצות שסביבה.² קבוצה אחרת היא קבוצת ההעתקות שנחקרה על ידי עזרא פליישר וכונתה בפיו 'קובצי תפילה ארץ־ישראליים'.³ העתקות אלה, המייצגות אף הן את נוסח ארץ־ישראל, פחות הגיגיות בדרך כלל מאלו שבקבוצה הקודמת: אין בהן זכר לניקוד הארץ־ישראלי, וההוראות הליטורגיות כתובות בהן ערבית. הודות למאפיינים אלה, הרושם הכללי העולה מהן הוא של איחור יחסי. אפשר אולי לומר שבעוד ה'מחזורים המפוארים' הועתקו בסביבות המאה העשירית ושורשי המסורת המיוצגת בהם נעוצים כנראה בשלהי העת העתיקה, מנהגי התפילה של 'קובצי תפילה ארץ־ישראליים' שחקר פליישר מייצגים את התקופה המרכזית של הגניזה, כלומר את תקופת שושלת הפאטימים ושושלת האיובים במצרים במאות האחת עשרה והשתיים עשרה בערך. כמה מהקבצים הללו אף מתוארכים במפורש למאה השלוש עשרה.

קדושתת הי"ח 'הושענא אל אמונה' מיוצגת בקטעים משתי הקבוצות: הדף המצטרף מכ"י קמברידג' T-S NS 118.38 וכ"י T-S NS 101.5 (=סח⁴ במהדורת אליצור ורנד העתידי) הוא שריד של מחזור עתיק מחד גיסא,⁴ ומאידך גיסא קבוצת קובצי התפילה מיוצגת על ידי שתי העתקות שונות: הראשונה מצטרפת מכ"י קמברידג' T-S NS 101.52, T-S NS 325.49a, T-S NS 137.46 וכ"י T-S NS 149.136-137 (=סח¹

2 בחלק ניכר של הקטעים מהסוג הזה מיוצג 'מחזור ינאי'; ראה את החומר שקובץ על ידי י' יהלום, קטעי הגניזה של פיוטי ינאי, ירושלים תשל"ח. אחרים מייצגים מחזורי תפילה המביאים יצירות של מבחר פייטנים מגוון יותר; ראה הנ"ל, *Palestinian Vocalized Piyut*; *Manuscripts in the Cambridge Genizah Collections*, Cambridge 1997 'Eretz-הנ"ל, *From a Sacred Source: Genizah Studies in Honour of Professor Stefan C. Reif*, eds. B.M. Outhwaite and S. Bhayro, Leiden/Boston 2010, pp. 357-375. עד עתה, קובץ ונחקר לעומק מחזור אחד בלבד מהסוג הזה, המכונה 'מחזור ארץ־ישראל קודקס הגניזה'; ראה הנ"ל, מחזור ארץ־ישראלי: קודקס הגניזה, ירושלים תשמ"ז; ע' פליישר, 'פיוט ותפילה ב'מחזור ארץ־ישראל – קודקס הגניזה'', בתוך: ע' פליישר, תפילות הקבע בישראל בהתהוותן ובהתגבשותן, בעריכת ש' אליצור וט' בארי, כרך ב, ירושלים תשע"ב, עמ' 1017-1022; מ' רנד, 'האם 'מחזור ארץ־ישראל': קודקס הגניזה" אכן שימש בארץ־ישראל? קטעים חדשים של הקודקס ותרומתם להבנת טיב מנהגו', תרביץ פב (תשע"ד), עמ' 529-547.

3 ראה ע' פליישר, 'קטעים מקובצי תפילה ארץ־ישראליים מן הגניזה', בתוך: הנ"ל, תפילות הקבע (לעיל, הערה 2), א, עמ' 603-701; הנ"ל, 'שרידים נוספים מקובצי תפילה ארץ־ישראלים מן הגניזה', שם, עמ' 703-739.

4 ראה עליו יהלום, קטעי פיוט מנוקדים (לעיל, הערה 2), עמ' 69, סימן 44.

במהדורה העתידיית),⁵ ומהשנייה שרד דף בודד, כ"י קמברידג' T-S NS 119.11 (=סח⁵ במהדורה העתידיית).⁶ נתונים אלה רומזים לכך שלא זו בלבד ש'הושענא אל אמונה' היא קומפוזיציה רבת-תפוצה במזרח בימי הביניים, אלא שנוכחותה במנהג הארץ ישראלי מבוססת היטב לאורך שנות התפתחותו המתועדות בגניזה. אבל לא רק העתקות מלמדות על יוקרתם של טקסטים קדומים: לעתים אפשר ללמוד על תפוצתם גם מחיקויים שלהם.⁷ אפילו יצירות פייטניות שיצאו מכלל שימוש ולא שרדו אלא במקורות ספורים מתגלות לעתים כפופולריות יותר ממה שניתן היה ללמוד מהעתקותיהן, מתוך חיקויים שלהן העולים מן הגניזה. לא ייפלא אפוא שפיוט נפוץ כ'הושענא אל אמונה' זכה אף הוא לחיקוי, פרי עטו של הפייטן דוסא בן יהושע – 'הושענא אל מריח ערוגת גני'. לההדרה ראשונה של קדושתת י"ח זו, ולניתוח זיקתה לקדושתת הקילירית, מוקדש מאמר זה.

ב. קדושתת הי"ח 'הושענא אל מריח ערוגת גני' של דוסא

קדושתת הי"ח 'הושענא אל מריח ערוגת גני' בנויה בהתאם לדגם הקלסי של הסוג.⁸ היא נועדה לפייט עמידה ארץ ישראלית של י"ח ברכות, כמוכח מהיעדר חטיבת פיוט כנגד ברכת 'מצמיח קרן ישועה' הבבלית אחרי המחרוזת המוקדשת לברכת 'בונה ירושלים' (טורים 130–133). בגניזה השתמרו שתי חטיבותיה הראשונות (טורים 1–8),⁹ חלקו האחרון של פיוט ההרחבה (טורים 9–20), סילוק (טורים 21–72), שלוש מחרוזות המשמשות כפיוטי קדושה (טורים 73–85), ושאר חטיבות הקומפוזיציה המפייטות את ברכות העמידה החל מברכת 'האל הקדוש'. כל חטיבה העומדת כנגד ברכות העמידה היא בת ארבעה טורים, וזה גם היקף פיוטי הקדושה, להוציא הראשון שבהם (טורים 73–77), שבו באים באופן חריג חמישה טורים (ראה להלן, סעיף ג).

- 5 הקטע T-S NS 325.49a מתואר ומועתק חלקית אצל פליישר, קובצי תפילה (לעיל, הערה 3), עמ' 616–617, 688.
- 6 בקטע באה הוראה ליטורגית – 'ויום אלעיד גדוה יבתדי באלשיראת ואלמזאמיר ומזמור אלעיד ובעד ד'לך יקול' (ויום החג בבוקר יתחיל בשירים והמזמורים ומזמור החג ואחרי כן יאמר) – שניסוחה זהה כמעט לחלוטין עם ניסוח הוראות במקומות מקבילים לשביעי של פסח ולסוכות הבאות בקובצי תפילה ארץ ישראלים שפרסם פליישר; ראה פליישר, קובצי תפילה (לעיל, הערה 3), עמ' 670, 685.
- 7 שיטות החיקוי והעיבוד בפיוט נידונו בהרחבה בידי ש' אליצור, 'עיבודי פיוטים בגניזה הקהירית', פעמים 78 (תשנ"ט), עמ' 100–127.
- 8 ראה ע' פליישר, שירת-הקודש העברית בימי-הביניים, מהדורה שנייה, ירושלים תשס"ח, עמ' 206–212.
- 9 בהמשך חסרות החטיבה השלישית (הפיקטיבית), שרשרת הפסוקים שאחריה ורובו של פיוט ההרחבה.

חטיבות הקדושתא מיוסדות על אקרוסטיכון אלפביתי כפול: כל אות באה – אחרי מילות הקבע – בראשי טורים א, ג בכל חטיבת שיר: א–ג בחטיבות הקודמות לפיוט ההרחבה, ד–ת באלו שאחרי הסילוק.¹⁰ כל חטיבה פותחת במילת הקבע 'הושענא', וטורה השלישי פותח במילה 'למען'. למן פיוטי הקדושה ועד לסוף הקדושתא באה גם חתימת שם הפייטן: 'דון[סא ה]חזן בירבי יהושע חזק'; אותיות החתימה פותחות את הטור השני של כל חטיבה, להוציא אותיות המילה 'חזק', המצטופפות בטורה השני של החטיבה האחרונה. החטיבות נחתמות בסיומות מקראיות הנפתחות בשם ה' ומביאות לשון מעין החתימה או מעין פסוק הקדושה המתפייט (למשל, 'יִי עֲזָרְנוּ מְגִנִי' [טור 4] מעביר ל'מגן אברהם').¹¹ בשתי החטיבות הראשונות בקומפוזיציה בא אחרי הסיומת המקראית הצירוף 'והושיעה נא', המשמש מרכיב מעין-אזורי (ראה טורים 4, 8; וראה גם להלן, סעיף ג).¹²

אחרי מילת הקבע 'למען' באה בכל טור שלישי הזכרה של אחד מגדולי האומה שבזכותו מבקש הפייטן מהקב"ה להושיע את עמו: אברהם (טור 3), יצחק (טור 7), [יעקב – נזכר בוודאי בחטיבה השלישית, החסרה], השבטים (טור 75), משה (טור 80), אהרן (טור 84), יהושע (טור 88), פינחס (טור 92), שמואל (!; טור 96), דבורה (טור 100), ברק (טור 104), שמואל (טור 108), דויד (טור 112), [בגלל ליקוי במקור חסרים כאן ארבעה אישים], מנשה (טור 132), יונה (טור 136), ירמיהו (טור 140), עזרא (טור 140), משיח בן דויד ואליהו (טור 148). הרשימה מסודרת בעיקרון בסדר כרונולוגי.¹³

פיוט ההרחבה, שממנו השתמרו שלוש המחרוזות האחרונות בלבד, בנוי גם הוא במחרוזות מרובעות. כל מחרוזת מביאה – בטורי א, ג שלה – שתי אותיות מאקרוסטיכון אלפביתי ישר ופשוט. הטור השלישי בכל מחרוזת נפתח בצירוף הקבע 'ביום ערבה', ואחריו באה המילה הפותחת באות האקרוסטיכון. הטור הרביעי משוחרר מהאקרוסטיכון ומסתיים – כמו החטיבות הראשונות – בצירוף הקבע 'והושיעה נא', היוצר שוב חריזה מעין-אזורית. מילים אלה באות לאחר משפט קריאה קצר הפונה

10 כאמור בהערה הקודמת, המחרוזת השלישית חסרה, אך ברור שבקומפוזיציה השלמה היא עמדה על האות ג.

11 החטיבה המעבירה אל פסוק הקדושה השלישי חורגת במקצת מדפוס זה: הטור פותח במילת מפתח שאינה חלק מהסיומת המקראית: 'אֶלְהֵינוּ יְיָ אֶחָד' (טור 81). ייתכן שהתוספת באה כדי ליצור הבחנה בין הסיומת המקראית לבין פסוק הקדושה המתפייט. יש לציין שבפיוט הקדושה הראשון, העומד כאמור על חמישה טורים, הסיומת המקראית היא כצפוי הטור החמישי, ולטורו הרביעי אין מקבילה תבניתית בחטיבות האחרות של היצירה.

12 לחריזה מעין-אזורית בפיוט הקלסי בכלל ראה פליישר, מבנים סטרופיים (לעיל, הערה 1).

13 שילובו של שמואל שלא במקומו בטור 96 הוא פרי עיבוד בלתי מוצלח של המקור הקילירי בנקודה זו – ראה בביאור שם. הכללת מנשה ברשימת גדולי האומה בטור 132 למרות רשעותו מבוססת על הצגתו כבעל תשובה בדה"ב לג, יב–יט, המקור שעליו מבוסס הכינוי שמשמש בו הפייטן שם.

אל הקב"ה, ולפנינו: 'יְדִידֶיךָ יְפֹרֵר' (טור 12), 'תְּפַצְצֵנוּ [ר]צה' (טור 16), 'שׁוֹעֲתָךְ קָרֵב' (טור 20).¹⁴ ועוד. פתיחות אלה נראות מצטרפות לנוסחת ברכה המתאימה לסוף חתימת שם: '[...] יחי', אך אין זה מן הנמנע שלפנינו צרוף מקרי בעלמא. הסילוק בנוי גושי טורים שהיקפם אינו קבוע, כנהוג בסוג. כל גושי הסילוק קשורים זה לזה בשרשור.

ג. מלאכת החיקוי

קרובה זו של דוסא דומה ביותר לקרובה הקילירית 'הושענא אל אמונה', תוך שילוב חידושים תבניתיים קלים. בשתי קדושתות הי"ח החטיבות המפייטות את חתימות ברכות העמידה הן בנות ארבעה טורים, ובשתיהן מופיעות אותן מילות קבע. אבל בניגוד לדוסא, החותם את החטיבות שאחרי הקדושה בסיומות מקראיות הקובעות את חריזתן, אצל הקילירי נחתמות החטיבות בצירוף מילים חופשי הכולל לשון מעין החתימה (ומעמיד אות אקרוסטיכון, כפי שיוסבר להלן). הלשון מעין החתימה קובעת את החריזה רק בשתי החטיבות הראשונות ובוו המפייטת את ברכת 'חונן הדעת'; צירוף הקבע 'הושיעה נא' בא בחטיבות אלה אחרי החרוז. בשאר החטיבות מסתפק הקילירי בחריזה המעין-אזורית הנוצרת על ידי צירוף זה, ללא חרוז נוסף. כזכור, אצל דוסא, מופיע הצירוף 'הושיעה נא' ועמו החריזה המעין-אזורית בשתי החטיבות הראשונות בלבד. אצל שני הפייטנים ניכר אפוא חוסר עקיבות בדרך החריזה של הטור האחרון של כל אחת מהחטיבות המפייטות את ברכות העמידה, אך בשעה שהקילירי מסתפק ברוב המקרים בחריזה מעין-אזורית בלבד, אצל דוסא נעלם המרכיב המעין-אזורי מיד לאחר הקדושה, ותחת זאת באה חריזה רגילה מתוך סיומות מקראיות.

גם ההיקף החריג של פיוט הקדושה הראשון אצל דוסא (טורים 73–77), העומד – כפי שצוין – על חמישה טורים, מקורו כנראה בדגם הקילירי: אצל הקילירי בכל אחד מפיוטי הקדושה חמישה טורים, ונראה שדוסא החל את כתיבת פיוטי הקדושה בצמוד לדגם שלפניו, אך אחרי פיוט אחד 'יישר את הקו' עם המצוי בקדושתא כולה וחזר לתבנית בת ארבעה טורים. מתברר אפוא שהתבנית הנראית חורגת בהקשרה החדש אינה אלא חיקוי מדויק של המקור.

בפיוט ההרחבה הקילירי חופשי יותר מדוסא: בניגוד למילות הקבע הבאות במקום זה אצל דוסא בראש כל טור שלישי, אצל הקילירי אין אלא צירוף הקבע 'הושיעה נא' החותם את המחרוזות ויוצר חריזה מעין-אזורית,¹⁵ צירוף המופיע, כזכור, גם אצל

14 משום מצבו הלקוי של פיוט ההרחבה, קשה לקבוע בוודאות אם תבנית זו באה בעקבות לאורך כל מחרוזותיו, אך סביר להניח שאכן כך היה.

15 בטורה הרביעי של מחרוזות ז של פיוט ההרחבה הקילירי (טורים 13–14 במהדורת פליישר), בנוסף לחריזה המעין-אזורית השגרתית נוצרת – כנראה במקרה – גם חריזה סטרופית: 'וְדִי

דוסא. גם לניסוח הסטריאוטיפי שלפני צירוף זה אצל דוסא אין מקבילה אצל הקילירי. גם בסילוק פחות כבול המקור הקילירי לדפוס תבנית – גושי טוריו אינם משתרשים זה מזה.

בשתי הקומפוזיציות סדורות החטיבות העיקריות של הקרובה, המעבירות לברכות, על פי אקרוסטיכון אלפביתי ישר. בניגוד לדוסא, הכופל כל אות פעמיים בכל חטיבה, אצל הקילירי חוזרת כל אות ארבע פעמים, ומופיעה בכל הטורים. פיוטי הקדושה בקדושות י"ח חורגים לעתים מרצף האקרוסטיכון. למרות זאת, המשיך הקילירי ב'הושענא אל אמונה' את רצף האלפבית בשלושת פיוטי הקדושה הראשונים, אך הוסיף עליהם קטע רביעי, המעביר לפסוקי ההמלכה הסמוכים לסיום ברכת קדושת השם,¹⁶ ובו קטע את רצף האלפבית וחתם את שמו 'אלעזר'. בחיקוי של דוסא אין מקבילה לפיוט רביעי זה, ויש לציין גם שהוא חסר בכמה העתקות של קדושת הי"ח הקילירית.¹⁷ אין זה אפוא מן הנמנע שלפני דוסא היה נוסח של הקרובה שלא כלל את הקטע הזה. פרט חשוב נוסף המשותף לקילירי ולדוסא הוא נושא הקבע: בשתי הקרובות מפוטת בחטיבות העיקריות ובפיוטי הקדושה רשימה של גדולי האומה. אצל הקילירי מופיע פריט מן הרשימה במקומו הצפוי גם בפיוט הקדושה הרביעי.

כפי שצוין לעיל, מעמיד הקילירי את האקרוסטיכון האלפביתי בראש כל טור מטורי החטיבות המעבירות לברכות העמידה. דוסא מוותר על האקרוסטיכון בטור הרביעי שבחטיבות הקרובה משום הסיומות המקראיות המופיעות בטורים אלה. עם זאת, במחרוזות לא מעטות משמר חיקוי של דוסא את המילה המביאה את אות האקרוסטיכון אצל הקילירי בטור הרביעי באחד הטורים האחרים הפותחים אצלו

רְשָׁעָה / יְעוֹם / גְּעָה שְׁעָה / חֲסִידֶיךָ לְשַׁעֲשַׁעָה / חֵישׁ לְמִן יְשׁוּעָה // וְהוֹשִׁיעָה-נָא < (הנוסח כאן על פי כ"י קמברידג'–אוקספורד, אוסף לואיס-גיבסון (לשעבר: אוסף וסטמינסטר קולג') Lit. I 21, המשמש כנוסח היסוד במהדורה העתידית). בנוסף, כפי שהראה פליישר, מבנים סטרופיים (לעיל, הערה 1), עמ' 166–167, מתועד בגניזה נוסח שבו הטור הרביעי של כל מחרוזת חורז הן בחריזה סטרופית והן בחריזה מעין-אזורית. לדעת פליישר נוסח זה אינו אלא עיבוד משני. העובדה שאצל דוסא אין בפיוט ההרחבה אלא חרוז מעין-אזורי, ללא חרוז נוסף בכל טור רביעי, יש בה כדי לאשש את הצעתו.

16 לתופעה הכללית של פיוט קדושה רביעי (ט') בקדושות ראה פליישר, שירת-הקודש (לעיל, הערה 8), עמ' 150. לחטיבת פסוקי ההמלכה, הנפתחת ב"י אדנינו מה אדיר שמך בכל הארץ' (תה' ח, י) ומסתיימת ב'מלך יי לעולם' וגו' (שם קמו, י) ראה ע' פליישר, 'קדושת העמידה (ושאר הקדושות): היבטים היסטוריים, ליטורגיים ואידאולוגיים', בתוך: פליישר, תפילות הקבע (לעיל, הערה 2), עמ' 141; לקביעה שפיוט הקדושה הרביעי אינו מעביר ישירות לתה' קמו, י ראה ש' אליצור, 'שרשרות הפסוקים בקדושתא והברכה הקדומה', תרביץ עז (תשס"ח), עמ' 466–467.

17 פליישר במהדורתו רשם מקור אחד שבו חסר פיוט הקדושה הרביעי (ראה בביאורו שם). עתה יש בידינו ארבעה מקורות שבהם המחרוזת חסרה כליל ושניים נוספים שבהם היא רשומה בשוליים, כפי שיפורט במהדורה העתידית של אליצור-רנד.

באות האקרוסטיכון (הטור הראשון או השלישי) או בשניהם יחדיו: כנגד 'זך' שאצל הקילירי (טור 68) כותב דוסא בחטיבה המקבילה בפיוטו 'זכים', 'זך' (טורים 86, 88); כנגד 'טלאיך' (טור 72) – 'טלה' (טור 96); במקום 'דידיך' (טור 74) מופיע בפיוטו הכינוי 'יחידים' (טור 98);¹⁸ לשון 'לקוחיך' (טור 78) הופך אצלו ל'לקוחים' (טור 106); המילה 'קוראיך' (טור 92) נכפלת בלשון 'קוראיך' ו'קראך' (טורים 134, 136); והכינוי 'תמימיך' אצל הקילירי (טור 98) חוזר גם הוא אצל דוסא (בטור 146).

ד. מקורותיה של קדושתת הי"ח של דוסא

קדושתת הי"ח של דוסא השתמרה בשני מקורות מהגניזה. העיקרי שבהם, המסומן ב במהדורה שלהלן, שייך לקבוצה של כמה עשרות דפים המפוזרים בגניזה שהועתקו על ידי עלי בן יהושע החזן אל-לאדקי (כלומר, איש לאטקיה שבסוריה), שפעל בערך באמצע המאה הי"א. בדפים אלה מיוצג מנהג התפילה הארץ ישראלי. שמו של עלי חתום בקומפוזיציות רבות המועתקות בכתב ידו האופייני, לצד שם אחיו דוסא ושם אביו יהושע. שלושתם היו חזנים ויהושע החזיק גם בתואר חבר בישיבת גאון יעקב.¹⁹ כיוון שהרבה מהקומפוזיציות שהועתקו על ידי עלי חתומות בשמותיהם של שנים או שלושה מבני המשפחה גם יחד, קשה לדעת מי בדיוק חיברן. בניגוד למקרים כאלה, הקומפוזיציה שלפנינו מיוחסת בחתימתה לדוסא בלבד, כמו גם שתי קרובות נוספות המועתקות בידי עלי: 'בפרי עץ הדר אתאננו ל[ה]ללך' (קדושתת י"ח לחול המועד סוכות; הטקסט מותקן ב'מאגרים'), 'אגילה [ואשמחה] בהדרת זקנים' (קרובת י"ח לחתן).²⁰

בהעתקת עלי, קרובת הי"ח להושענא רבה באה כחלק מתכנית ליטורגית מקיפה לסוכות שהשתמרה בשלושה גיליונות סמוכים, שבין שלושת דפיהם הראשונים והשלושה האחרונים חסר חומר: הגיליון החיצוני שמור בכ"י קמברידג', ספריית האוניברסיטה T-S NS 101.36; הגיליון שאחריו – בכ"י אדלר 6–3443.5; והגיליון הפנימי – שכאמור אינו רצוף – התגלה בכ"י קמברידג', ספריית האוניברסיטה T-S H 5.168. תחילת הקומפוזיציה איננה לפנינו, והיא באה בהעתקה זו בדף האבוד שקדם לכ"י T-S H 5.168 דף 2. ארשום כאן את פריטי תכנית זו, החשובה לחקר מנהגי התפילה שבגניזה:

18 מסתבר שהמקור המונח בבסיס חיקוי של דוסא גרס כאן 'יחידך'. הגרסה 'יחידך' אכן נתגלתה באחד מכתבי היד של 'הושענא אל אמונה'.

19 ראה מ' רנד, תשמיע ניחומים ללישה – 'New Data on Aramaic in Classical Piyut – a Silluq for Shabbat Shim'u by Yoḥanan ha-Kohen', *Aramaic Studies* 13 (2015), pp. 141-144. חלקים של הקורפוס נחקרו על ידי פליישר – ראה הפרסומים הנזכרים שם, עמ' 141-142, הערה 33. אני מתכוון להקדיש לנושא זה מחקר מקיף בעתיד.

20 ש' אברמסון, 'קרובות לחתן', תרביץ טו (תש"ד), עמ' 57-59.

- יוצר: 'אהלל לשוכן מעוני' (חתימות: דוסא, יהושע).
- קדושת י"ח לחול המועד: 'בפרי עץ הדר אתאנו להללך' (חתימה: דוסא; ראה לעיל).
- הושענות: 'למענך תם בכל פועל', 'למען אב ידעך מבין מנאצים',²¹ 'למענך אדון עולמים. הושענא / בהק אור צו ממרומים'.
- [כאן חסר חומר]
- קדושת י"ח להושענא רבה: 'הושענא אל מריח ערוגת גני' (ראה את המהדורה להלן).
- הושענות: 'למענך אדון עולמים / למענך בורא עולם ברחמים', 'למענך אלהים חיים', 'למענך אלהי השמים',²² 'למען איתן הנזרק לכבשן אש',²³ 'למענך אלוה גוזר ומקים', 'מארם ומאדום וממואב ואכד ומאלופיהם',²⁴ 'למען א... .. הושענא / למען בן יחיד [..] לעקידה', 'אנא אהובי זרע איתניי', 'אנא אמך עמך בוז העונה'.

אין כאן המקום להאריך, אך אציין שתי נקודות חשובות. ראשית כול, כל הקומפוזיציות הפיוטיות הללו הן פרי עטם של בני משפחת אל-לאד'קי, וניכרת כאן אפוא הכוונה להעמיד מערכת ליטורגית ששלדה עשוי מחיבוריהם.²⁵ שנית, לאור הכוונה המסתמנת להעמיד מערכת ליטורגית רצופה, בולט חסרונה של קדושתא לסוכות, שהיינו מצפים לראותה בין היוצר לבין קדושתת הי"ח לחול המועד. כמוכן, אי אפשר לדעת בוודאות את הסיבה לכך, אך ראוי להיזכר בעובדה שידוע לנו לפחות טומוס ליטורגי מפואר אחד מהגניזה המכיל קדושתות בלבד – הוא הטומוס המכונה 'מחזור ארץ ישראל קודקס הגניזה' – ואפשר לשער שהקובץ שלפנינו אולי נועד להשלים מחזור דומה שהכיל את הקדושתות.²⁶

21 סידור רב סעדיה גאון, מהדורת י' דודוון, ש' אסף וי' יואל, ירושלים תש"א, עמ' רמא-רמב.
 22 עיבוד של ההושענא 'תענה אמונים שופכים לך לב כמים' המיוחסת לקילירי (ד' גולדשמידט וי' פרנקל, מחזור סוכות, שמיני עצרת ושמחת תורה לפי מנהגי בני אשכנז לכל ענפיהם, ירושלים תשמ"א, עמ' 199-200; סידור רס"ג [לעיל, הערה 21], עמ' רנא-רנב).

23 גולדשמידט-פרנקל, סוכות (לעיל, הערה 22), עמ' 177-179.

24 גרסה של שתי הושענות: 'מארוד וארפד ואכד ואלופיהם' (סידור רס"ג [לעיל, הערה 21], עמ' רמב-רמג); 'מארם ומאדום וממואב ומאלופיהם' (דוידוון מ' 121; הטקסט מותקן ב'מאגריס').

25 ייתכן שגם את ההושענות—להוציא 'למען איתן הנזרק לכבשן אש'—יש לייחס ליהושע, דוסא או עלי, בין אם אלו הושענות חדשות ובין אם הן עיבודים של דגמים קודמים. אך היעדר החתימה אינו מאפשר כמוכן להוכיח זאת.

26 ראה את דברי פליישר, מחזור א"י (לעיל, הערה 2), עמ' 1041: 'וצריך לומר שאין הדעת נוטה לפרש את צמצום היקף הקודקס ... פירוש מגביל: כמעט שאי אפשר שבקהילה שבה הועתק כתב יד מהודר כזה לא אמרו שבעתות ... או קרובות וקינות ... או קדושתאות י"ח בראשי חדשים וחול המועד וחנוכה' וכו'.

מקור א במהדורתנו הוא גיליון לא רצוף. בדף 1 שלו בא חלק מסדרת ההושענות שהשתמרה בווריאציות רבות במנהגי אירופה (להוציא מנהג ספרד): 'אל נא תעינו כשה אובד',²⁷ 'אל טוב וסלח אדמתנו הצלח'.²⁸ בדף 2 באה ההושענא החותמת את הסדרה הזאת: 'אומן ישעך בא'.²⁹ לאחר מכן בא עיבוד של קדושת הי"ח של דוסא, שלפי כותרתו נועד להיאמר בתפילת מנחה: 'י"ח למנחה יום ערבה'.³⁰ העיבוד שלפנינו עומד על שלוש חטיבות בלבד, כנגד שלוש הברכות הראשונות של העמידה. אחרי החטיבה השלישית בא בכתב היד ציון להמשך העמידה בנוסח הקבע: 'אתה חונן וג'. נראה ששתי החטיבות הראשונות משמרות את נוסחן המקורי. כנגד זה, החטיבה השלישית מעוררת בעיה שמקורה באי-ההתאמה בין הקשרה התבניתי המקורי והקשרה החדש בתוך העיבוד: מצד אחד, היא אמורה להמשיך הן את הרצף האלפביתי, על ידי העמדת אות האקרוסטיכון ג, והן את רצף האישים הבאים ברשימת גדולי האומה המתפייטת, על ידי אזכור יעקב. מהבחינה הזאת, היא מתבססת על החטיבה השלישית הפיקטיבית (האבודה) של קדושת הי"ח של דוסא (ראה לעיל, הערה 9), המחקה את החטיבה השלישית הפיקטיבית של המקור הקילירי (ראה מהדורת פליישר [לעיל, הערה 1]), טורים 5–6). אך מצד שני, היא אמורה להקדים מבוא לברכת 'האל הקדוש', ומבחינה זו היא מתבססת על היחידה הפותחת באות ז שבקדושת הי"ח של דוסא (וכמובן גם של הקילירי). נציג כאן את הנתונים הטקסטואליים העומדים לרשותנו:

• המחרוזת המעובדת בכ"א:

הוֹשֶׁעָנָא / גוֹי לִוְקָחִי מוֹעֵד

גְּאוּלְתָם מְקוּדָשׁ לְסַעֵד

לְמַעַן / גְּבִיר שׁוֹר כְּבוֹד בְּסוּלָם וְעַם מְלֶאכֶיךָ מְתוֹעֵד

וּפָץ יִי יִמְלוֹךְ לְעוֹלָם וָעֵד

ונעריצך ב-רוך > האל

• החטיבה השלישית הפיקטיבית של המקור הקילירי:

הוֹשֶׁעָנָא / גְּאוּלָּיִם

27 גולדשמידט-פרנקל, סוכות (לעיל, הערה 22), עמ' 191–192.

28 שם, עמ' 197–198.

29 שם, 202–204.

30 אין חפיפה טקסטואלית בין שני המקורות של קדושת הי"ח של דוסא, וחתימת הפייטן המלאה באה דווקא בחלק המתועד במקור ב. לכן אפשר לכאורה לפקפק בהצטרפות שני החלקים לקומפוזיציה אחת ולטעון שלפנינו שני חיקויים שונים של הקומפוזיציה הקילירית. אך אחדות הקומפוזיציה שלפנינו מוכחת מפרט תבניתי המבריא את כל מחרוזותיה העיקריות – השימוש בסיומות מקראיות הפותחות בשם האדנות וכוללות לשונות מעין החתימות (ראה לעיל, סעיף ב).

גוי נושעים ונדגלים
 למען / גביר שר אל אלים³¹
 געים שעה כמשוררים וסוללים

- מחרוזת ז המפייטת את ברכת 'האל הקדוש' בקדושתת הי"ח של דוסא:

הושענא < / זפים לוקחים מועד

[א... .. [זסעד

[מ] <ען / [ז] לא מש מאהל מועד

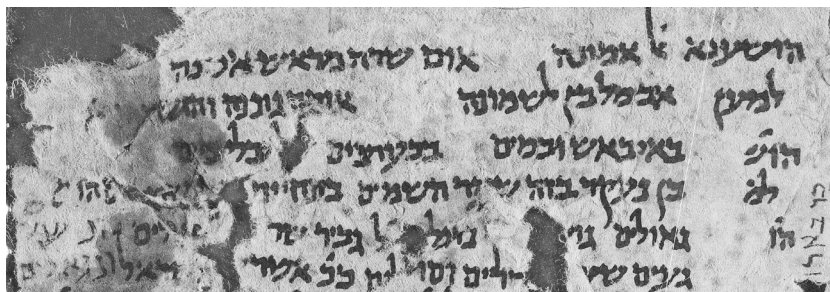
[י: ימל] [עו] לם ועד

ב-רוך < האל

מהשוואה זו מתברר שבחטיבה השלישית של העיבוד שבכ"י א ממוזגים שני יסודות: האקרוסטיכון ונושא הקבע באים בה על פי החטיבה השלישית (הפיקטיבית), אך החרוז נקבע בהתאם לפסוק הסיומת המעביר לברכת קדושת השם. משום כך אי אפשר להשתמש בקטע זה כעד נוסח ישיר לקומפוזיציה של דוסא.

לסיום אציין שהיכרותו של דוסא עם קדושתת הי"ח הקילירית להושענא רבה נלמדת לא רק מהניתוח המשווה בין הקומפוזיציות: יש בידינו עדות לשימוש ממשי של בני משפחתו של דוסא ב'הושענא אל אמונה'. ציינתי לעיל שמקור ב במהדורות הועתק על ידי בני יהושע החבר, שפעילותו בתחום זה נבעה מן הסתם מהיותו חזן. החומרים הליטורגיים שהעתיק עלי, וביניהם החומרים לסוכות, כוללים הרבה חיבורים החתומים בשמו, בשם אביו ובשם אחיו דוסא, שניהם גם הם חזנים. ברור מכאן שלפנינו עדות לפעילות משפחה ששלושת בניה אלה טיפחו את המסורת הליטורגית הארץ ישראלית. והנה, אחת ההעתיקות של קדושתת הי"ח הקילירית 'הושענא אל אמונה' שהגיעה לידינו, השמורה בכ"י קמברידג', ספריית האוניברסיטה, T-S NS 325.120, מכילה כתובת בעלים מפתיעה: קטע זה הוא הדף הראשון של קובץ ליטורגי, כנראה להושענא רבה. בעמוד ב באה תחילת הקומפוזיציה הקילירית, ובעמוד א, שהוא עמוד השער, מצוין בעל הקובץ: 'ליהושע החבר ביר' עלי החבר נ"ע'. כפי שיווכח לדעת כל המעיין בקטע, היד המיומנת שהעתיקה את הפיוט הקילירי דומה במידה ניכרת לידו של עלי בן יהושע, אך בהחלט אינה זהה. ועוד. בולט מאוד הדמיון בין עיצובן הגרפי של המחרוזות העיקריות בהעתיקה זו לבין העיצוב המקביל בהעתיקה עלי של קדושתת הי"ח של דוסא, כעולה מהשוואת שתי התמונות הבאות:

31 ניקוד הטור ופירושו לאור המקבילה שבמחרוזת המעובדת של כ"י א; 'אל אלים' על פי דנ' יא, לו. פליישר מנקד 'שר אל אלים', ומפנה בביאורו אל 'כי שרית עם אלהים' (בר' לב, כט).

כ"י קמברידג' T-S NS 325.120 ע"ב, באדיבות ספריית האוניברסיטה בקמברידג'

כ"י ניו-יורק, בית המדרש לרבנים, אדלר 3443.6 ע"א,
באדיבות ספריית בית המדרש לרבנים באמריקה

נראה שדי בנתונים הדוקומנטריים והגרפיים האלה כדי לטעון במידה גבוהה של סבירות שההעתקה של קדושתת הי"ח הקילירית 'הושענא אל אמונה' נעשתה בידי יהושע החבר, אביו של עלי החזן, בעל העתקת חיקויה 'הושענא אל מריח ערוגת גני', פרי עטו של אחיו דוסא החזן. הבן, עלי, העתיק את חיבור אחיו על פי דוגמת ההעתקה של אביו. האחים עלי ודוסא למשפחת 'אל-לאד'קי³² מתועדים בקטעים דוקומנטריים שהשתמרו בגניזה בסוריה ובמצרים, בהתאמה – עלי מופיע כחזן ומנהיג הקהילה ('מקדם' בערבית) בעיר אל-רקה (כ"י קמברידג', ספריית האוניברסיטה, T-S 24.59), בעוד לאחיו דוסא נשלח מכתב לפוסטאט מאת אימם, שישבה גם היא באל-רקה (כ"י קמברידג', ספריית האוניברסיטה, T-S 13 J 23.5).³³ שימושם של בני המשפחה בקדושתת הי"ח הקילירית מלמד אפוא על השפעתה ארוכת השנים בקהילות המזרח המתפללות על פי נוסח ארץ ישראל.

32 השימוש בכינוי ('לקב' בערבית) 'אל-לאד'קי' כשם המשפחה מדגיש דווקא את העובדה שבניה עזבו את העיר לאטקיה, ולכן נודעו כיוצאיה בהתיישבם במקומות אחרים.

33 ראה רנד, נתונים חדשים (לעיל, הערה 19), עמ' 143–144.

ה. מהדורת הטקסט

סימני התקנה: [...] = חסר חלק ממילה; [...] = חסרה מילה שלמה או יותר; [א] = השלמת המהדיר על פי הסברה או הגהת המהדיר (ראה טור 31 ובביאור שם); < > = קיצור שהשלים המהדיר; § = קריאת האות מסופקת.

הערה: הכתיבה שבכ"י קמברידג', ספריית האוניברסיטה, T-S H 5.168 של מקור ב לקויה קשות, וכדי להימנע מהתקנת טקסט שרובו אותיות חלולות כביטוי להשתמרותן הלקויה, השתמשתי באותיות חלולות אך ורק כדי לציין אותיות שקריאתן אכן בספק. במקרים הרבים שבהם אות ניוזקה פיזית אך קריאתה בטוחה על פי שרידיה או מתוך ההקשר, הבאתי אותה במהדורה כאות רגילה.

[קדושתת י"ח להושענא רבה]

הוֹשַׁעְנָא / אֵל מְרִיחַ עֲרוּגַת גְּנִי

[..] ה קוֹשֶׁבֶת שִׁיחַ נִיגוּנִי

לְמַעַן [ז] / [א] ב כִּינִיתוּ יְדֵי בְּהַגְיוֹנִי

יִי עֵי וְהוֹשִׁיעָה נָא

ב-רוך <מגן

5 הוֹשַׁעְנָא < / בְּנִים [ב] צֶלֶךְ יַחֲסִי

יְמֵי גְאוּלָּה קָרַב וַיֵּאָתֶיּוּ

לְמַעַן / בֵּן רְבִיעַ דְּמוֹ נְמֻצָה רְמֹז לְמַתִּים שִׁתְּחִי

יִי עֲלֵיהֶם יַחֲיוּ // וְהוֹשִׁיעָה נָא <

ב-רוך <מחיה

פְּנֵה אֵל נוֹשְׂאֵי לֶךְ עֵינִים

10 [פ. פים

בְּיָוֶם <עַרְבָּה> / [צ] וְרִינוּ פ. [.. ים

מקורות: קמברידג', ספריית האוניברסיטה, T-S NS 111.115 (טורים 1-8, א); שם, T-S H 5.168 (טורים 9-12) והמשכו בניו-יורק, בית המדרש לרבנים, אדלר 3443.6 (טורים 130-149; ב).

כותרת: י"ח למנחה יום ערבה א

1 מריח ערוגת גני: על פי שה"ש ו, ב, והשווה שם, ד, טז; ז, יד. 2 שיח ניגוני: תפילתי.
3 [א] אברהם, על פי בר' יז, ד-ה. כיניתו ידידי: השווה: 'אברהם נקרא ידיד, שנאמר "מה לידדי בביתי" (יר' יא, טו)' (ספרי דברים שנב; מהדורת פינקלשטיין, עמ' 409). בהגיוני: פירושו כנראה 'בתורת' (על פי יהו' א, ח ועוד), כלומר הקב"ה כינה את אברהם 'ידיד' במקרא. 4 יי ע[וי]מגני: תה' כח, ז. 5 בנים [ב] צלך יחסי: על פי תה' לו, ח. וכאן הכוונה לישראל, ש'ישראל נקראו בנים' (אדר"ן נו"ב מד; מהדורת שכטר, עמ' 124). 7 בן: יצחק. רביע ... שיתחיו: על פי '... יצחק בן אברהם שיצא ממנו רביעית דם על גבי המזבח' (מכילתא דרשב"י לשמ' ו, ב; מהדורת אפשטיין ומלמד, עמ' 4). לעניין תחיית המתים ראה: 'בזכות יצחק שהקריב עצמו על גבי המזבח עתיד הקב"ה להחיות מתים' (פסדר"כ נספח א: וזאת הברכה; מהדורת מנדלבוים, עמ' 451). דמו נמצה: הלשון על פי וי' א, טו. שיתחיו: שיקומו לתחייה. 8 יי עליהם יחיו: יש' לח, טז. 9 נושאי לך עינים: המתפללים לפניך, על פי תה' קכג, א. 11 ביום <ערב>בה: שמו של יום הושענא רבה; השווה 'יום השביעי שלערבה'

יְדִידִיךָ זָפוּר / [וְהוֹשִׁיעָה נָא]

קָרוֹב [...]]

[קוֹרֶךְ] אֵיךְ הוֹשִׁיעַ מִכָּאֵב לֵב

15 בְּיָוֶם <עַרְבָה> / [ר... ..] כָּל יוֹתֵן לֵב

תְּפַצִּינִי [ר] צָה / וְהוֹשִׁיעָה <נָא

שְׁלוֹם [ר] בְּ לְ[הֵבִי תוֹרְתֶךָ]

שׁוֹקֵדִי יוֹם יוֹם דְּלִתוֹתֶיךָ

19 <יָוֶם> עַרְבָה <[ת... ..] הַ נְרַנְנָה בִּישׁוּעַתֶיךָ

20 יִשׁוּעַתֶךָ קָרוֹב / וְהוֹשִׁיעָה <נָא

סְלוֹק

אֲתָה [הָאֵל הַנּוֹת] וְנִקְמוֹת

הִנְנּוּ אֲתָאֲנוּ לְךָ בְּהִגִּיזוֹן רוּמִימוֹת

לְסֹלְדֶךָ לִיתְדֶךָ בְּ[... ..]

בְּיָוֶם [...]] יָמוֹת

25 וְעִמּוֹ יוֹם תִּקְיָעָה בְּחוֹתְמוֹת

כִּי יִכְתְּבוּ גִזְרֵי הַדִּין בְּתוֹמֵי[וֹ]ת

יָוֶם כְּפוֹר יִצְאוּ חַתוּמוֹת

(משנה סוכה ד, ג). וראה גם י"י סטל, 'יום טוב גדול של ערבה – שמו של היום השביעי של סוכות', ירושתנו ט (תשע"ו), עמ' קנה-רא. 14 מכאב לב: לצירוף ראה יש' סה, יד. 16 חפצינו רצה: רצה בטובתנו. 17 שלום ... [תורתך]: תה' קיט, קסה. 18 שוקדי ... דלתותיך: על פי מש' ח, לד. 19 נרננה בישועתיך: תה' כ, ו. 21 האל הנותן נקמות: ההשלמה על פי ש"ב כב, מח (=תה' יח, מח). 22 הננו אתאנו לך: יר' ג, כב. וכך גם ב'הושענא אל אמונה', טור 29 (פליישר, מבנים סטרופיים [לעיל, הערה 1], עמ' 161). רומימות: על פי 'רוממות אל בגרונם' (תה' קמט, ו). 25 ועמו יום תקיעה: השווה: "ואותי יום יום ידרושון" (יש' נח, ב), זו תקיעה וערבה' (ירושלמי ר"ה ד, ז; דף נט ע"ג; מהדורת האקדמיה ללשון העברית, עמ' 679). וראה גם 'הושענא אל אמונה', טור 34 (פליישר, מבנים סטרופיים [לעיל, הערה 1], עמ' 161): 'תקיעה יום ערבה דרישת יום יום'. בחותמות: הכוונה לתקיעה בשופר בתוך ברכות עמידת מוסף ר"ה, המכונות 'חותמות' על שם חתימותיהן. השווה בקדושתא הקילירית 'את חיל' לר"ה: 'נובכים בגישת חותמות תשעה' (ש' אליצור ומ' רנד, רבי אלעזר בירבי קליר – פיוטים לראש השנה, ירושלים תשע"ד, עמ' 196, טור 37). 26–27 יכתבו ... יצאו חתומות: השווה ב'ונתנה תוקף': 'בראש השנה יכתבו / וביום צום כפור יחתמו' (ד' גולדשמידט, מחזור לימים הנוראים לפי מנהגי בני אשכנז לכל ענפיהם, כרך א: ראש השנה, ירושלים תש"ל, עמ' 170, טור 14). 26 יכתבו גזר הדין: ייכתבו לגזר דינם.

וְיוֹם עֲרֵבָה יִנְתְּנוּ לְנִקְוֵי שְׁמוֹת
 לְבְנֵי אָדָם בְּתַעֲלוּמוֹת
 30 אִם לְחַיֹּת אִם לְמוֹת
 אִם לְמַלְאָכִים לְמוֹת אִם לְתַמּוֹת
 אִם לְכַלְכָּלוֹת אִם לְתַשְׁלוּמוֹת
 אִם לְהַרְג אִם לְקִיּוּמוֹת
 לְכֵן יִהְלֹךְ כָּל הַנְּשֻׁמוֹת
 35 בְּהִשְׁתִּיךְ יִשׁוּעוֹת חֵיל וְחוּמוֹת

 וְחֵיל וְחוּמוֹת | יִבְנֶה כְּמֵרָאשׁ
 בְּיוֹם אֲשֶׁר נִבְחַר לְדָרוֹשׁ
 בּוֹ צְדָק עִם דְּרוֹשׁ
 וְכָל צוֹרֵךְ הַשְּׁעָה הַיּוֹם לְאָרוֹשׁ
 40 לְכֵן גִּשְׁנוּ לְסַלְדֵךְ מִתְנַשֵּׂא לְכָל לְרֵאשׁ
 בְּעֲרֵבָה בְּכַפֵּל בְּפָרוֹשׁ

בהדומות: עלי אדמות. הכינוי על פי יש' סו, א. 28 ויום ... שמות: הגזירות יחולקו לבני האדם בהושענא רבה. הרעיון כנראה נובע מטיבו של סוכות כיום דין, על פי 'ובחג נדונין על המים' (משנה ר"ה א, ב). והשווה 'הושענא אל אמונה', טורים 35–36 (פליישר, מבנים סטרופיים [לעיל, הערה 1], עמ' 161–162). לנקובי שמות: מקביל ל'לבני אדם' בטור הבא. הלשון על פי במ' א, יז ועוד. 29 בתעלומות: בחכמה האלוהית הנסתרת; השווה איוב יא, ו. 30–33 אִם ... לקיומות: לקטע זה השווה 'הושענא אל אמונה', טורים 36–37 (פליישר, מבנים סטרופיים [לעיל, הערה 1], עמ' 162) ו'ונתנה תוקף', טורים 15–20 (גולדשמידט, ר"ה [לעיל, ביאור לטורים 26–27], עמ' 170). 31 למנה[ה]לומות: למכות. במקור: 'למחלומות'. לתמות: לשלום ושלווה. 32 לכלכלות: לפרנסה טובה. לתשלומות: לפי ההקשר משמעותו: חוסר שדורש השלמה, עוני. 33 לקיומות: לסופית 'ות' ראה מ' רנד, 'כמה קווי יסוד בתורת הצורות של לשון הפיוט הקלסי', ישראל: מחקרים בלשון לזכרו של ישראל ייבין, בעריכת ר"י זינגר) יר' וי' עופר, ירושלים תשע"א, עמ' 463. 34 יהלוך כל הנשמות: על פי תה' קנ, ו. 35 בהשיתך ... וחומות: על פי יש' כו, א. 36 יבנה כמראש: הלשון על פי יר' לג, ז. 37 ביום ... לדרוש: ראה בדרשה המובאת בביאור לטור 25. 38 צדק עם דרוש: דרוש נא את זכותם וצדקתם של עם ישראל. 39 צורך השעה: צירוף שכיח בימי הביניים שמקורו בלשון חכמים (ראה ספרי במדבר צט, מהדורת כהנא, כרך א, עמ' 246). לארוש: לבקש. הפועל נגזר מן 'ארשת שפתיו' (תה' כא, ג). 40 לסלדך: לרוממך, על פי איוב ו, י. מתנשא לכל לראש: על פי דה"א כט, יא. 41 בערבה בכפל בפרוש: הכוונה כנראה: באָמְרנו ('בפרוש' – לשון בקשה מפורשת) הושענות מרובות ('בכפל') בהושענא רבה ('בערבה'). לריבוי ההושענות בהושענא רבה ראה את עדות רס"ג: 'ולאהל אלשאם פי ערבה אג'אבאת זואיד' (ולאנשי ארץ ישראל יש ביום הערבה עניות נוספות; סידור רס"ג [לעיל, הערה 21], עמ' רנא).

כי מְדַרְךְ סָרְנוּ לְאָרוֹשׁ
 וְאִם תִּמּוּד לָנוּ כְּמִדָּה לְדָרוֹשׁ
 אִם אֵין בְּנוּ מַעַשׂ כְּמֵרָאשׁ
 45 כִּי עֲוֹנוֹתֵינוּ לְגָרוֹשׁ
 רְבוּ לְמַעְלָה רֵאשׁ
 וְסָגוּ מִסַּעְרוֹת רֵאשׁ
 וּבְעוֹן שְׁפָצְנוּ נִתְּנָה רֵאשׁ
 חֲוִיבוּ לְחֻלִּי כָּל רֵאשׁ
 50 וְלָקוּ מִכַּף רִגְלֵי וְעַד רֵאשׁ
 וְהִיּוֹם תְּשׁוּב וְתִדְרוֹשׁ
 לְהִרְבוֹת דָּגָן וְתִירוֹשׁ
 וְיִזְכּוּר לְמוֹ אֵיִתְּנֵי רֵאשׁ
 וּגְבָעוֹת וְהִרְרֵי קָדָם מֵרֵאשׁ
 55 לְמַעַנְךָ וּלְמַעַן נִסּוּכָה מֵרֵאשׁ
 סַפְקֵינוּ [...] ? [ע] בּוֹר בְּרֵאשׁ

בְּרֵאשׁ | וּבִסוּף [מ] וְדַע הַחֹתֶם

42 מדרך סרנו לארוש: חטאנו בדיבורנו. מדרך סרנו: הלשון על פי שמ' לב, ח ועוד. לארוש: ראה בביאור לטור 39. 43 ואם ... לדרוש: ואם תגמול לנו כמידתנו, כלומר מידה כנגד מידה. 44 אם: נראה שהתיבה נגררה בטעות מהטור הקודם. אין ... כמראש: אין בנו מעשים טובים לזכותנו כמו שהיו בימי קדם. 45–46 כי ... ראש: עז' ט, ו בתוספת המילה 'לגרוש', שעניינה גירוש העם מעל אדמתו מחמת חטאיו. 47 וסגו מסערות ראש: על פי תה' מ, ג; סט, ה. 48–50 ובעון ... ראש: השווה: 'חטאו בראש, ולקו בראש, ומתנחמים בראש. חטאו בראש, 'נתנה ראש ונשובה מצרימה' (במ' יד, ד). לקו בראש, "כל ראש לחולי" (יש' א, ה). ומתנחמים בראש, "ויעבר מלכם לפניהם ויי בראשם" (מיכה ב, ג) (פסדר"כ נחמו יא; מהדורת מנדלבוים, עמ' 279). לסוף המדרש ראה להלן, טור 56. מכף ... ראש: יש' א, ו. 52 להרבות דגן ותירוש: השווה 'הושענא אל אמונה', טור 47 (פליישר, מבנים סטרופיים [לעיל, הערה 1], עמ' 162): 'דָּגָן וְתִירוֹשׁ וְיִצְהָר לְהִרְבוֹת'. 53 איתני ראש: (זכות) האבות הקדמונים. לכינוי ראה: "בירח האיתנים" (מל"א ח, ב), שבו נולדו אבות מתו אבות נפקדו אימהות' (ירושלמי ר"ה א, א; דף נו ע"ד; מהדורת האקדמיה ללשון העברית, עמ' 664). 54–55 וגבעות ... נסוכה מראש: השווה 'הושענא אל אמונה', טורים 45–46 (פליישר, מבנים סטרופיים [לעיל, הערה 1], עמ' 162): 'נְכוֹת הַרְרֵי קָדָם ... וּגְבָעוֹת עוֹלָם ... לְמַעַנְךָ וּלְמַעַנָם ...'. וגבעות והררי קדם מראש: האבות והאימהות, על פי: "ומראש הררי קדם ... וממגד גבעות עולם" (דב' לג, טו), מלמד שאבות ואמהות קרויים הרים וגבעות' (ספרי דברים שנג; מהדורת פינקלשטיין, עמ' 414). 55 נסוכה מראש: כינוי לתורה, על פי מש' ח, כג. 56 [ע] בּוֹר בְּרֵאשׁ: על פי המדרש המובא בביאור לטורים 48–50. 57 בראש ... החותם:

- וְיוֹם זֶה נִתְחַתֵּם
 וּנְתַתְּ [..] לְ[..] אִתְּם
 60 אִם לְשׁוֹבֵעַ אִם לְבִשְׁוֹרֵת יוֹחֲתֵם
 אִם לְהֶרְקָה אִם לְסֹתֵם
 אִם לְבִלְיָ [דִי] אִם לְחֶסְרוֹן יוֹסֵתֵם
 אִם לְכָל דְּבַר יוֹתֵם
 וּבְכֹתֵב אֲמַת נִכְתָּב וְנִחַתֵם
- 65 וְנִחַתֵם | בְּרִכָּה לְסִגּוּלָה
 בְּכִיוּן לְבָבוֹת בְּתֵהֵלָה
 לְקִרְוֵא מְלָה
 בְּפִירוּשׁ לְרַב הָעֲלִילָה
 כִּי הִצְלַתִינוּ הִיא לָךְ הִצְלָה
 70 וְשִׁמְחַתִּינוּ הִיא לָךְ שִׁמְחָה [גְּדוּ] לָהּ
 וּבְדַפְקִינוּ דְּלִתּוֹתֶיךָ דֵּר מַעְלָה
 לְהַעֲרִיץ וּלְהַקְדִּישׁ כְּאוֹפְנֵי מַעְלָה

פסק הדין חל מראש השנה ועד סופה. השווה 'הושענא אל אמונה', טור 48 (פליישר, מבנים סטרופיים [לעיל, הערה 1], עמ' 162): 'ומראשית השנה ועד אחרית שנה / חותם מודע דין לקל השנה'. [מ]ודע החותם: מקביל לצירוף 'חותם מודע דין' (שם), וההשלמה על פיו. למונח 'מודע דין' ראה אליצור ורנד, פיוטי הקלירי לר"ה [לעיל, ביאור לטור 25], עמ' 108.

58 ויום זה נתחתם: נחתם וניתן בהושענא רבה. השווה טור 28 ובביאור שם. 60–63 אִם ... יותם: השווה 'הושענא אל אמונה', טור 49 (פליישר, מבנים סטרופיים [לעיל, הערה 1], עמ' 162). 61 להרקה: לברכה מרובה, על פי 'והרקתי לכם ברכה עד בלי די' (מלאכי ג, י). לסתם: לשון עזירה וסתימה. 62 [לבלי] די: לשפע, על פי הפסוק המובא בביאור לטור הקודם. יוסתם: לשון סגירה וקביעה. 63 אִם ... יותם: אם יושלם (פסק הדין) לטוב או לרע.

64 ובכתב אמת: הצירוף על פי דנ' י, כא. נכתב ונחתם: אס' ג, יב. 65 לסגולה: כינוי לישראל, על פי שמ' יט, ה ועוד. 66 בכיוון לבבות בתהלה: בזמן שהם מכוונים את לבם ומהללים את ה'. והשווה 'הושענא אל אמונה', טור 41 (פליישר, מבנים סטרופיים [לעיל, הערה 1], עמ' 162): 'לְכֵן אֶכְוֶנָה שְׁנֵי לְבָבוֹת'. 67 לקרוא מלה: לומר לפניו דברי תפילה.

68 בפירוש: בפריסת כפיים. לרב העלילה: כינוי להקב"ה, על פי יר' לב, יט. 69–70 כי ... [גדו]לה: לרעיון ראה: "אראנו בישע אלהים" (תה' ג, כג), אמר ר' אבהו, זה אחד מן המקראות שישועתו של ישראל ישועתו שלהקב"ה, "ולכה לישועתה לנו" (תה' פ, ג) (ויק"ר ז, יא; מהדרת מרגליות, עמ' קעט). והשווה 'הושענא אל אמונה', טורים 53–56 (פליישר, מבנים סטרופיים [לעיל, הערה 1], עמ' 163): 'כִּי יִשׁוּעַתִּינוּ הִיא יִשׁוּעַתְךָ ... וְהִצְלַתִּינוּ הִיא הִצְלַתְךָ ... וְשִׁמְחַתִּינוּ הִיא שִׁמְחַתְךָ ... וְקִדּוּשְׁתִּינוּ הִיא קִדּוּשְׁתְּךָ'. 71 דר מעלה: הקב"ה. 72 להעריץ ולהקדיש: על פי יש' כט, כג.

ככ>תוב> וקרא <זה אל זה ואמר קדוש קדוש קדוש יי צבאות מלא כל הארץ כבודו>
(יש'ו, ג)

אופנים

ה[ו]שְׁעָנָא / דַּת לְהַבִּים
דומים לְצַמְחֵי רַבִּיבִים
75 לְמַעַן / דְּגָלִים בְּאוּ[תו]ת נְכַתְבִּים
[מ]עֲרִיצִיךְ מוֹל חַיּוֹת קְשׁוּבִים
יִי צְבָאוֹת יוֹשֵׁב הַכְּרוּבִים

לעומתם

הוֹשְׁעָנָא < / הַמּוֹן עִם [י]חַד
וּבִישׁוּעַתְךָ נִרְגַּן יַחַד
80 לְמַעַן / הַמְקַבֵּל מְשׁוּלַת [מִים] לְיָחַד
פְּ[חַד]יךְ יִי אֱלֹהֵינוּ יִי אֶחָד
פע[מי]ם

הוֹשְׁעָנָא < / וְעֵנָה מְחַכִּים הַ[... ..]
[... ..] פְּנוֹת
לְמַעַן < / [ו]וְדוֹ לוֹ עֲשׂוֹרָ[ים] וְאַרְבָּעָה מִתְנֹת]
85 יִי [ש]נִיתָ יְדוֹ לְקִנּוֹת

להיות וג'

73 דת להבים: כינוי לתורה, שניתנה בלהבות אש. אך הכוונה לישראל מקבליה. 74 דומים לצמחי רביבים: ישראל, על פי רבבה כצמח השדה נתתיך' (יח' טו, ז). ויש לשים לב למשחק המילים, ההופך את רבבה כצמח (השדה) ל'צמחי רביבים', כלומר צמחים הגדלים בעזרת רביבי הגשם. 75 דגלים באו[תו]ת נכתבים: השבטים, על פי במ' ב, ב. והשווה 'הושענא אל אמונה', טור 60 (פליישר, מבנים סטרופיים [לעיל, הערה 1], עמ' 163): 'דְּגָלֵי אוֹתוֹת'. 76 [מ]עֲרִיצִיךְ ... קְשׁוּבִים: ישראל מעריציך קשובים ונכונים לשבחך מול חיות הקודש. 77 יי ... הכרובים: ש"א ד, ד; ש"ב ו, ב. 78 המון עם מני[אחד]: השווה 'הושענא אל אמונה', טור 61 (פליישר, מבנים סטרופיים [לעיל, הערה 1], עמ' 163): 'הַמּוֹן וְדִידִיךְ'. 79 וּבִישׁוּעַתְךָ נִרְגַּן: על פי תה' כ, ו. 80 המקבל משולת [מים]: משה, שקיבל את התורה. לכינוי לתורה השווה '... דברי תורה שנמשלו למים' (מכילתא בשלח, מסכתא דויסע א; מהדורת הורוויץ ורבין, עמ' 154). בלי כחד: בנאמנות. 81 יי ... אחד: דב' ו, ד. 84 [ו]וְדוֹ עֲדוֹ ... [מתננות]: אהרן הכהן. השווה: 'עשרים וארבעה מתנות כהונה לאהרן ולבניו' (תוספתא חלה ב, ז; מהדורת ליברמן, עמ' 281). ההשלמה מבוססת על הטור המקביל ב'הושענא אל אמונה', שגם בו נרמז אהרן. 85 [יי] ... לקנות: ישע' יא, יא.

הוֹשֶׁעֲנָא < זַפִּים לִוְקָחִים מוֹעֵד
 א]... [לְסַעֵד [... ..
 לְמַעַן < [1] / לֹא מִשׁ מֵאֵהָל מוֹעֵד
 יִי יִמְלֵךְ לְעוֹלָם וָעֶד
 ב>רוך < האל

90 [הוֹשֶׁעֲנָא] / חוֹקְרֵי שִׁינוֹן עֲרִץ
 [הַיּוֹם תִּקְרָא] ים [.. ..
 [לְמַעַן] / חֲסִיד הַשְּׁבִית חֲמָה וְקָרָץ
 יִי בְחַכְמָה יִסַּד אֶרֶץ
 ב>רוך < חונן]

[הוֹשֶׁעֲנָא] / טְכוּסִים לְשִׁמְיָךְ
 95 חֲסִידִים תְּפִיצֵי [..] [..]
 [לְמַעַן] / טָלָה הַקָּרִיב לְפָנֶיךָ

93 [בחמה] [חכמה] ב

86 לוקחים מועד: הלשון על פי תה' עה, ג, והכוונה כאן לחוגגי החג במועדו. 87 [א..] ... לסעד: טור זה מקביל לטור 2 של המחזורות המעובדת המובאת לעיל, סעיף ד. 88 [ז] ... מועד]: יהושע, על פי שמ' לג, יא. במקום המקביל ב'הושענא אל אמונה', טור 68 (פליישר, מבנים סטרופיים [לעיל, הערה 1], עמ' 164) בא כינוי לכלב בן יפונה: 'זוּרְזוּ וְרָץ וּמִילָא אַחֲרֵיךְ' (ראה בביאור שם), אך דוסא כנראה ראה בו כינוי ליהושע, על פי 'בלתי כלב ... ויהושע ... כי מלאו אחרי יי' (במ' לב, יב). 89 [יי] ... ועד: שמ' טו, יח. 90 חוקרי שינון ערץ: ישראל, לומדי התורה הנערצת. או שמא הכוונה שהיא ניתנת משמים ('ערץ'). לשון 'שינון' על פי דב' ו, ז. 92 חסיד ... וקרץ: פינחס הכהן, שהשבית את חרון אף ה' (ראה במ' כה, יא), והוא מכונה 'חסיד' על שום דב' לג, ח. וקרץ: לשון חרון ועברה, על פי יר' מו, כ. ולפי זה יש לפרש את הכינוי הבא במקום המקביל ב'הושענא אל אמונה', טור 70 (פליישר, מבנים סטרופיים [לעיל, הערה 1], עמ' 164), ולנקדו 'חֲמָה הַשִּׁיב בְּשׁוֹעוֹת'. 93 יי ... [ארץ]: מש' ג, יט. 94 טכוסים: נועדים. 96 טלה הקריב לפניך: לפי פשוטו, לפנינו כינוי לשמואל, על פי 'ויקח שמואל טלה חלב אחד ויעלה עולה כליל ליי' (שמ"א ז, ט). אך רמז לשמואל אינו מתאים כאן מבחינת הסדר, וממילא הוא נרמז להלן בטור 108. נראה שהבלבול נובע מהעובדה שבמקום המקביל ב'הושענא אל אמונה', טור 72 (פליישר, מבנים סטרופיים [לעיל, הערה 1], עמ' 164) בא רמז ליהושע: 'טָעַן כִּידוֹן בְּחוֹשֶׁף' (על פי יהו' ח, יח; שם, כו; פליישר נדחק לפרש את הדברים ככינוי לאהוד בן גרא, אך פירושו אינו נראה). דוסא כבר רמז ליהושע לעיל, בטור 88 (ראה בביאור שם), וכנראה נאלץ לשרבב כאן את שמואל, המתקשר היטב עם

יִי אֱלֹהִים צְבָאוֹת הַשֵּׁבִיבֵנוּ [ה] [ר] פְּנִיךָ

ב־רוך ... הרוצה בתשובה <

[הושענא] / יְחִידִים שׁוֹפְכֵי שִׁיחָה

זֶה הַיּוֹם עָשׂוּי בּוֹ נְגִילָה וְנִשְׂמָחָה

100 [לְמַעַן] / יוֹשֶׁבֶת תַּחַת תּוֹמֵר לְצַחְצַחָה

יִי שְׂמָעָה יִי סְלַחָה

ב־רוך ... המרבה לסלוח <

[הושענא] / כּוֹתְבֵי חוֹק שְׁבִיעֵי לְחַיִּילֵי

נִסִּין וְנִפְלְאוֹת עֵשׂ לְגִדְלֵי

לְמַ<עַן> / כִּלָּה נְגִיד חַרוֹשֶׁת מִפְּוֹלֵי

105 יִי צוּר [י] וְגֹאֲלֵי

ב־רוך ... גואל ישראל <

[הושענא] / לְקוֹחִים לָךְ בְּרִשְׁיוֹנֵי

בְּיּוֹם עַרְבָּה עֲשָׂק[ה] לִי עַרְבֵנִי

[ל]מַ<עַן> / לְנֹעַר הַזֶּה הַפְּלִתֵי תַחֲנוּנֵי

מילת האקרוסטיכון 'טלה', השאולה מן 'הושענא אל אמונה', טור 72 (שם; וראה במבוא, סוף סעיף ג). 97 יי ... פניך: תה' פ, כ. 98 שופכי שיחה: הלשון על פי תה' קב, א; קמב, ג. 99 זה היום ... ונשמחה: על פי תה' קית, כד. 100 יושבת תחת תומר: שופ' ד, ה; דבורה. הכינוי שאול כלשונו מהמקום המקביל ב'הושענא אל אמונה', טור 74 (פליישר, מבנים סטרופיים [לעיל, הערה 1], עמ' 164). לצחצחה: לדבר צחות, כלומר דברי נבואה ושירה. 101 יי ... סלחה: דנ' ט, יט. 102 כותבי חוק שביעי: ישראל, שומרי השבת. ודוסא רומז גם להושענא רבה, היום השביעי של סוכות. לחיילי: לחזקני. 103 עש: עשה. 104 כלה נגיד חרושת: ברק, שניצח את סיסרא, שר צבאו של יבין היושב בחרושת הגוים. על פי שופ' ד, ב ואילך. השווה 'הושענא אל אמונה', טור 76 (פליישר, מבנים סטרופיים [לעיל, הערה 1], עמ' 164): 'כִּילָה חַרוֹשֶׁת'. 105 יי צורני וגואלי: תה' יט, טו. 106 לקוחים לך ברשיוני: ישראל, שהקב"ה לקח אותם לו לעם בכוח (ראה דב' ט, כט). ל'רשיון' כלשון כוח ראה מ' זולאי, 'עיוני לשון בפיוטי יני', בתוך: מ' זולאי, ארץ־ישראל ופיוטיה: מחקרים בפיוטי הגניזה, בעריכת א' חזן, ירושלים תשנ"ו, עמ' 501–502. כינוי הקניין במילה 'ברשיוני' בא מדוחק החרוז. 107 עשקה] לי ערבני: יש' לח, יד. 108 לנער ... תחנוני: כינוי לשמואל, על פי שמ"א א, כז.

יִי אֱלֹהֵי [י] שְׁוֹעָ[ת] אֱלִיךָ וְתִרְפְּאֵנִי

ב>רוך ... רופא<

110 [הושענא] / מְנַגְנֵי שִׁיר לְהַאֲרִךְ

יַעֲנוּ בְּקוֹל רַ[נ]ה וְתוֹדָה לְהַתְּבַרֵךְ

[לְמַעַן] / מִשִּׁי[ב] נִגְוֵן וְיִבְרַךְ

יִי זָרְ[ר]נוּ בְּבָרֶךְ

ב>רוך ... מברך השנים<

הוֹשַׁעְנָא / [נ]אמ[... ..] לְהַכְּנִס[ס]

115 רְחֵמֵם בְּר[... ..] אוֹת וְנָס

לְמַ<עַן> / [נ]... .. נָס[... ..]

יִי [נ]ח[י] יִשְׂרָאֵל [יכנ]ס

ב>רוך ... מקבץ<

הוֹשַׁעְנָא / [ס]... .. בּוֹא

בּוֹא בְּן יִשְׂ[י] לְהִסִּיר מ[... ..]

120 לְמַ<עַן> / [ס]... .. בּוֹא

יִי [במש]פֶּט [יבוא]

ב>רוך ... אהב<

הוֹשַׁעְנָא / [ע]... .. יים

יְדוּעִים [י]... .. יים

[לְמַעַן] / [ע]... .. יים

יִי תִפְיֵר עֲצֹת גוֹיִים

ב>רוך ... מכניע<

109 יי ... ותרפאני: תה' ל, ג. 110 מנגני שיר להארך: המאריכים בשירי שבח להקב"ה.

111 יענו: ירימו קולם בשיר. בקול ר[נ]ה ותודה: תה' מב, ה. 112 מטי[ב] נגן ויברך:

כינוי כפול לדויד, על פי שמ"א טו, יז; דה"א כט, י. 113 יי זכר[נו] יברך: תה' קטו, יב.

114 [נ]אמ[...]: יש להשלים '[נ]אמ[נים]' או כדומה. להכנס[ס]: עניינו כנראה קיבוץ גלויות.

117 יי ... [יכנס]ס: תה' קמוז, ב. 121 יי [במש]פֶּט [יבוא]: יש' ג, יד. 125 יי ... גויים:

תה' לג, י.

הוֹשׁ־עֲנָא < / [פ..] לְ [.. ..] [... ..]
 יִשְׁמְרוּ זֹאת [.. ..] תְּקוּקִים
 לְמַעַן < / [פ.. ..] אֲשֶׁר תְּקִים
 יִי אוֹהֵב צְדִיקִים
 בְּרוּךְ ... מְבַטֵּחַ <

130 הוֹשׁ־עֲנָא < / צְעִירִים עִם קָהְלוֹ
 הַבָּאִים בְּיוֹם זֶה לְפָאֲרוֹ [...]
 לְמַעַן < / צַעַק בְּפִילּוֹ וַיַּעֲתָר לוֹ
 יִי בְצִיּוֹן אֲנִי לְ[מוֹשֵׁב לוֹ]
 [בְּרוּךְ ... בּוֹנֵה יְרוּשָׁלַיִם]

135 הוֹשׁ־עֲנָא < / קוֹרְאֵיךְ אֵלַי
 וּבִאֵילַת הַשָּׁחַר [.. ..]
 לְמַעַן < / קוֹרְאֵךְ מִמְעֵי הַדְּגָה לְהַצִּילִי
 יִי בְקֶרֶת תְּשִׁמַּע [ע קוֹלִי]
 [בְּרוּךְ ... שׁוֹמֵעַ תְּפִילָה]

140 הוֹשׁ־עֲנָא < / רְצוֹנֵיךְ בְּזִכֵּר קִידּוּשׁוֹ
 שִׁיר חֲדָשׁ בְּבֵית מְקֻדָּשׁ [ו]
 לְמַעַן < / רְמוּי לְבוֹר וְהַצִּלְתָּה נַפְשׁוֹ
 יִי בְהִיכַל קְדוּשׁוֹ
 אֱלֹהֵינוּ [בְּרוּךְ ... שְׁאוֹתְךָ]

הוֹשׁ־עֲנָא < / שְׁעוֹנֵיךְ לְהַעֲד

129 יי אוהב צדיקים: תה' קמו, ח. 130 הושׁ-ענא < ... עם קהלו: השילוב בין לשון נוכח ולשון נסתר חוזר גם בטור 138. צעירים: בני יעקב, שעליו נאמר 'ורב יעבד צעיר' (בר' כה, כג). 132 צעק ... לו: מנשה בעל התשובה, על פי דה"ב לג, יג. 133 יי ... [לו]: תה' קלב, יג. 135 ובאילת השחר: הלשון על פי תה' כב, א, אך הרמז אינו ברור מחמת הליקוי. 136 קראך ממעי הדגה: יונה, על פי יונה ב, ב. 137 יי ... [קולי]: תה' ה, ד. 138 בזכר קידושו: המזכירים את קדושת ה'. 140 רמוי לבור: ירמיהו שהושלך לבור (יר' לח, ו). 141 יי בהיכל קדשו: תה' יא, ד. 142-143 שעוניך ... ומלואו: לסעוד את הבוטחים בכ בטוב העולם כולו. עד עולמי עד: יש' מה, יז.

עוֹלָם וּמְלוֹאוֹ עַד עוֹלָמֵי עַד
 לְמַעַן / שְׁעוֹן סוֹפֵר מְהִיר נוֹעַד
 145 יִי הַטּוֹב יִכְפֹּר בְּעַד
 בְּרוּךְ ... הַטּוֹב <

הוֹשֵׁעַנָּא < / תְּמִימֵיךְ בְּקֶץ שִׁילוּם
 חוֹק זְמַן קָרֵב שְׁמֶךְ לְעִילוּם
 לְמַעַן / תּוֹמַת חֲכָלֵי לִי וְקַח אֲדָרְתוֹ וַיִּגְלוּם
 יִי יְבָרֶךְ אֶת עַמּוֹ בְּשָׁלוֹם
 בְּרוּךְ ... מַעֲוֵן הַבְּרֻכּוֹת וְעוֹשֵׂה הַשְּׁלוֹם <

144 שְׁעוֹן: בוטח בה'. סופר מהיר: עזרא, על פי עז' ז, ו. 145 יי ... בעד: דה"ב ל, יח. 146
 בקץ שילום: עת מתן גמול, זמן הגאולה. 147 חוק ... לעילום: קרב את הזמן החקוק מראש
 שבו תתגשם הבטחתך 'בבית הזה... אשים את שמי לעילום' (דה"ב לג, ז). 148 חכלילי:
 משיח בן דויד, הבא משבט יהודה שנאמר בו 'חכלילי עינים מיין' (בר' מט, יב). וקח אדרתו
 ויגלום: ואליהו, על פי מל"ב ב, ח. חכלילי ... ויגלום: השווה 'הושענא אל אמונה', טור 98
 (פליישר, מבנים סטרופיים [לעיל, הערה 1], עמ' 166): 'תִּשְׁבִּי וְחֲכָלִיל עֵינַי'. 149 יי ...
 בשלום: תה' כט, יא.